

סיר הארולד מקמייקל, הידוע כנציב-עליון בארץ-ישראל, באשמת רצח על-ידי טביעה של 800 מעפילים על ספינת טרטוטה...

בן-גוריון אמר על מקמייקל שהוא איש רע והגורע מכל הנציבים העליונים. שלושה שבועות אחרי שפורסם רשימת על סיום תפקידו של מקמייקל, ניסו אנשי לח"י להתנקש בו, והרגו את נהגו.

היהודים לא ידעו כלל על המהפך שחל בדיעוטי. מקמייקל הפך תומך נלהב של רעיון הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל. לדברי הד"ר גבריאל חתן, מקמייקל היה "לדובר העיקרי והחוקי ביותר של אחת האסכולות במדיניות הבריטית, שהמכה בחלוקה בשלהי מלחמת-העולם השנייה."

האמת על רצח מוין

לוסין: הארולד מקמייקל והלורד מוין לא היו פריציוניים. הם תמכו בלורד מוין הקמתה של מדינה יהודית. אחרי שכאויביו הציונות הם הגיעו למסקנה שאין מוצא אחר לבעיית ארץ-ישראל. הם ראו בחלוקה צורך הנובע מן המציאות הפוליטית.

הנחת היסוד של מקמייקל הייתה שיהודים לא ירפו מן העלייה, שהיא האינטרס העיקרי שלהם. בדיווח שבחן שהוא כתב למישרד-המושבות הוא ציין: "שום ממשלה בריטית לא תעז לנקוט קו תקיף נגד העלייה. העלייה תהיה תמיד על כל ערבים מפני השתלטות יהודים על כל ארץ-ישראל...". לכן המליץ מקמייקל לחלק את הארץ, ולאפשר עלייה בלתי-מוגבלת לחלק היהודי של הארץ. החלק היהודי צריך לכלול את המקומות שבהם נהגים היהודים מעלינות מיספרית, ואז תוסר הכוונה של שליטתם באיזורים הרעבים של ארץ-ישראל...

מיסמך זה של מקמייקל היה המיסמך הראשון, ביותר, מצפה על התפתחות יות העתיד יותר מכל מיסמך אחר זו מישרד-המושבות הבריטי. בפעילות זו היה מקמייקל בעצה אחת עם הלורד מוין, שר-המדינה הבריטי בקאהיר, על-פי הבדיקה שערך הד"ר גבריאל חתן ב"מיסמכים הבריטיים.

לעומת זאת, יורשו של מקמייקל כ"נציב-עליון, הפילד-מרשל לורד גורט, ש"נחשב בעיני כל יחידים ישראל, היה אנטי-שמי. הפרופסור נתנאל קצבורג, מעורב עמוד האש, מצא בזיכרונותיה של אחיינית הלורד גורט, פירוט של הערות אנטי-שמיות מפיו. הוא התנגד לתוכנית-החלוקה קה, והיה אחד הגורמים לדעיכת תוכנית הקאבינט המלחמתי להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל בסוף המלחמה. יחד עם זאת הוא היה אחד האנשים החביבים ביותר על הישוב היהודי. תקופת כהונתו כנציב-עליון הייתה קצרה, מאחר שחלה בסרטן והוחלף על-ידי סר אלן קאנינגהאם.

ב-6 נובמבר 1944 רצחו שני לוחמי לח"י, אליהו בית-צורי ואליהו חכים, את הלורד מוין ואת נהגו בקאהיר. זה נחשב כרצח פוליטי הגדול ביותר במהלך הר מאבק של המחתרות למען עצמאות יהודית בארץ-ישראל.

לוסין: הפרופסור יהושע פורת טוען שבגלל רצח הלורד מוין החליט צ'רצ'יל שהוא לא יטען עוד בביצוע החלטות הקאבינט המלחמתי בעניין ארץ-ישראל וחלוקתה. בישיבות המערכת של עמוד האש ביסט פורת את טענתו על איגרת של הרבנים מוריסון, שהוא ראה בארכיון באנגליה. פורת תבע לציין בעמוד האש את העובדה הזאת, שצ'רצ'יל החליט כי אינו מוכן לסייע עוד להקמתה של מדינה יהודית, בגלל רצח ידידו, הלורד מוין. אז באו הבחירות והעלו את ראש מיס' לגת-הלייבור, קלמנט אטלי, לשלטון.

אבל צ'רצ'יל מרסן, ממרואני עמוד האש, טוען שצ'רצ'יל אכן היה מוועד, אך הרצח לא שינה את עמדתו העקרונית. לפנינו עמדה השאלה: מה לעשות? או החלטתי להשאיר את פיתרון הבעייה לויכוחים שי יבואו אחרי הסרט, משום שמבחינה דרמטית רצינו לעבור מיד אחרי רצח הלורד מוין לנושא הסיון, ולא לדשדש בשאלה שהיא פתוחה לחלוטין.

אבל למרות זאת פניתי במכתב אל הלורד מוין, בנו של הנרצח, ובקשתי להתראיין בעניין אביו. בהתחלה הוא סירב להתראיין, מכל מיני סיבות. אז

Bullington House
Andover
11, Bullington Road, Andover 790237

JMR/M 5th February, 1979

Yigal Lossin, Esq.,
Executive Producer,
Israel Broadcasting Authority,
P.O.B. 7139,
Jerusalem.

Dear Mr. Lossin,

I only reached the two copies of your letter of the 23rd last week as I have been away visiting my daughter in India.

I am grateful to you for setting out the kind of questions which would be asked at a television interview.

Regarding (a) it would as I see it be difficult for me to discuss these alleged expressions of a callous attitude towards the Jewish people without knowing details and authentication of the occasions you mention. I do not believe that there were any such occasions, but it is obviously difficult to establish a negative in the abstract.

The only concrete accusation of this kind which I have seen is in Joel Brand's book, "Advocate for the Dead". The circumstances of the supposed casual meeting with my father are improbable and the words used are quite out of character. Brand himself says that he heard later that his interlocutor was not my father.

Regarding (b) I have myself no knowledge of discussions in the British Cabinet. I do know that while my father was in office in Cairo a plan was being discussed for two States in what was then Palestine, one of Israel and one Arabian with a Free City of Jerusalem. But I did not know this from my father as he never discussed State Secrets with me. I also have heard that he had been achieving some measure of agreement between Israeli and Arabian representatives at the time of his death but this was not information that came to me from my father himself.

On the whole I feel that I have not enough to contribute to outweigh the pain of giving an interview on this subject so laden with sorrow to me personally. The defence of my father's memory, maligned evidently by some seeking to justify his murder, whether because of connections with the organisation that set it on or otherwise, comes better from fair-minded members of the Jewish community or other impartial people than from a member of his own family.

While appreciating the opportunity you have given me, I think it best therefore to leave it that I would not be willing to be interviewed, unless after discussion with my sister or anyone else I come to change my mind in the next few weeks, in which case I would let you know.

I write in haste between journeys to India and Ireland.

Yours very sincerely,
Moyné
Lord Moyné

לורד מוין משיב ל"עמוד האש"

מיכתבו של הלורד מוין, בנו הלורד שנרצח בקאהיר, ליגאל ארון, מלפני שנתיים. מוין קובע בהגינות שקשה לו להגיב על הטענות כאילו התייחס אביו בצורה מרושעת לעם היהודי, מכיוון שלא הובאו כל הוכחות לכך. הוא מציין כי יואל בראנד הודה בסופו של דבר כי כלל לא נפגש עם הלורד מוין. (טענות הראשונה של בראנד, כאילו הפגש בקאהיר עם מוין, וכי מוין דיבר בילוזות מרושעת על קורבנות השואה, היתה גורם מרכזי בהחלטת לח"י להרוג את לורד מוין). מוין-הבן אמר כי אביו מעולם לא דן עימו על סודות מדיניים. הבן קבע כי "בסך הכל אני מרגיש שאין בידי לתרום תרומה די גדולה כדי שתהיה שקולה כנגד הכאב הכרוך במתן ראיון על נושא שגרם לי צער אישי כה רב."

שני אליהו כחן, ואליהו בית-צורי "יצחק זצמון". בכותרת לידיהו זן נאמר: "מר אידן על פרטי הרצח בקאהיר - מגלה בפרלמנט שמיניסטר המושבות ראה את נציגי הסוכנות היהודית והובטח שיתוף-פעולה לביעור הטרור בארץ-ישראל". השניים נתפטו בקאהיר.

כתבתי לו מיכתב, ובן הודעתי את ה"שאלות שיש בכוננתנו לשאול אותו. ציינתי כי במהלך השנים היתה ביקורת על העובדה שאביו פעל הבעי דיעות, שרמזו כי לא היתה לו רגישות לסיבולו של העם היהודי במלחמה העולמית, והאם אתה מוכן להגיב בנקודה הזאת. שאלתי השניה היתה, האם אתה יכול לספר על עמדת אביך כלפי חלוקת ארץ-ישראל ב"תקופת ישיבות ועדת-הקאבינט שדנה ב"תוכנית החלוקה, והאפשרות להקמתה של מדינה יהודית. כתבתי שאיני מבקש אלא תשובה של חמש דקות. הוא רמז שיתכן ויהיה מוכן להתראיין, וענה ב"מיכתב שבו השיב על השאלות ששאלתי אותו."

"יופי של שואה..."

הפרק הזה הוא הסרט השני שהכין ב"סידרה הבמאי נתן ליפשיץ. סרטו הקודם עסק במהלכים של פרוץ המלחמה ה"עולמית בפרק חיילים ללא דגל.

על שני סרטייו אמר ליפשיץ: "אלה סרטי-כרטי, אם בסרט הראשון רואים חיילים גרמניים צועדים מתחת לשער-הניצחון חוץ בפאריס, ואת היטלר מצדיע, הרי ש"בסרט השני רואים את דה-גול וצבאו צועדים מתחת לשער-הניצחון, כך גם עם פולין. בסרט הראשון רואים את ה"גרמנים כובשים את וארשה, ואת היטלר מגיע אליה. בסרט הזה, הצבא האדום חורש את אדמת פולין ב"טנקים שלו. ב"סרט השני, רואים את כל המקומות שה"גרמנים כבשו בראשית המלחמה, משוחררים בידי בעלות-הברית."

נתן ליפשיץ היו מעצורים לגבי הש"תפתחו בסרטי אחד מסרטי-השואה ש"בסידרה. "לא הייתי מסוגל להיכנס ל"עניין הזה של השואה. לעבור ימים ול"לות על סרטי צלוליד עם היטלר, מחנות ריכוז, השמדת מיליונים. לא יכולתי לע"מוד בזה מבחינה נפשית. מאז שראיתי את הסרט המכה ה"אני לא מרגיש צורך לעסוק בחומר כזה. אני אוהב את העבודה שלי, אבל רוצה גם ליהנות ממנה. פחדתי מכך שאהנה לעשות סרט על השואה. להשתעבד לפעולות קולנוע עייים. לראות בלודז' שופכים גוויות, ולומר משהו כמו 'יופי של חומר', ושאר דברים כאלה, וכאשר אתה שומע את מה שאמרת, הרי שאתה מקבל את סרטי-מחורבן, לכן בחרתי לעשות את סרטי-הכרטי של המלחמה העולמית. את הסרט של פרוץ המלחמה, ואת הסרט שמסיים אותה."

על עבודתו של ליפשיץ, מעיר המפיק יעקב אייזנמן: "נתן ליפשיץ עצמו הוא חובב-טיס, ובשני הסרטים שלו יש הרבה מאוד מטוסים. הפצצות חיפה ווארשה, ובחלק האחר הפצצות-העומק של בעלות-הברית ברחבי הרייך השלישי."

אתה הקטעים המרגשים בפרק זה הוא הקטע המצולם שבו נראים ניצולי מחנות-הריכוז, המזלמנים. "אזכורים את ה"מוון שחילקו היילים אמריקאיים. תמו"נה זו היא מעשה קולנועי מיוחד, שנע"שה בידי הבמאי של הסרט מקטעי ומ"גזרי סרטים. ליפשיץ: "הקטע עשוי מ"קטעי צילום של ניצולים שונים, במחנות שונים, אוכלים. בהתחלה לא חשבנו ל"ספר בנושא הזה. הנושא גם לא היה ב"פסל המוקד, שהגיש לי לוסין, אבל כאשר הביאו לי את הראיון עם אהרון רמז, שהיה בין ראשוני הארצישראלים ש"נכנסו למחנות, שבו הוא מתאר את ה"אוכל, החלטנו לפתח את הנושא הזה כ"קולנוע, ונתתי לעוזר שלי, לזוהר סלע, לאסוף ולהתקין קטע מתוך קטעי-הסרט"טים שבהם נראים ניצולי-השואה אוכלים." על תרומתו זו של אהרון רמז מספרת עורכת-התחקירים של הסידרה, נעמי קפ"לנסקי: "בכלל הלכנו לאהרון רמז ב"עניין אחר לגמרי, בעניין אותו מטוס ש"הביא כלילה מצ'כוסלובקיה לבאר-טוביה את הנשק שהציל את חזית-הדרום ב"מלחמת-העצמאות. הוא היה מספק ה"מיבצע הזה. תוך כדי שיחה סיפר לי רמז, כי הוא היה בין הראשונים שנכנסו למחנה ברג'ן-בלזן, או ראינתי אותו על זה בפילם. קודם לכן לא עלה בדעתנו שהיה איזה ארצישראלי שהגיע למחנה

* "מוסלמים" - כך נקראו האנשים השלדים בפי חבריהם. הם חשבו על פא"קירים הודיים, שהיו צמים תקופות ארוכות.